

PRĀTS TIBETAS BUDDHISMĀ

God. Lāti Rinpoče

PIRMĀ NODAĻA

Ievads

Apziņa un Zināšana (Tib. *lo-rig*) ir mācība par prātu, par apziņu. Ir ļoti svarīgi saprast prātu lai saprastu Buddhismu tā teorētiskajā un praktiskajā aspektā, jo process apgaismības sasniegšanai jeb pašatklāsmei ir sistemātiska prāta attīrīšana un uzlabošana.

Prāts un ķermenis, lai gan apvienoti, tie nav nešķirami savienoti; tiem ir dažādi būtiskie cēloņi. Ka tas tā ir, norāda tas, ka prāta izveidi un attīstību neierobežo ķermenis; ķermenis izbeidzas ar nāvi, bet prāts nē. Šī starpība rodas no fakta, ka ķermenis sastādās no vielas un kā tāds ir anatomiski radīts, bet ne prāts. Prāts ir nepastāvīga parādība, kas mainās katru brīdi, un tā daba ir tīra gaisma. Lai gan tīrs savā būtiskajā dabā, prāts ir aptraipīts ar bīstamiem piesārņojumiem, kas radušies kopš neminamiem laikiem nepareizi saprotot visu parādību patieso dabu. Šos piesārņojumus var attīrīt, prāts var būt pilnīgi tīrs. Šī attīrīšanas procesa pakāpes norāda progresu līmeni ceļā uz apgaismību.

Tibetiešu buddhisma Gelukpas sistēmā, uz ko šis darbs ir pamatots, formālās studijās par prātu lieto tekstu 'Apziņa un Zināšana'. Tas ir otrais galvenais studiju lauks, ko pielieto intelektuālo mācību laikā, kad pēc divdesmit līdz divdesmit piecu gadu intensīvām studijām māceklis sasniedz geše (geshey) grādu. 'Apziņa un Zināšana' galvenokārt ir dažādo prātu, apziņu identifikācija, kas rodas mūsu garīgajā plūsmā, iepazīstināšana ar dažādiem nosaukumiem, kas saistās ar prātu, un mācību līdzeklis studenta domāšanas, spriešanas procesa izveidē, kas saistās ar visām pakāpēm Gelukpas geši sagatavošanā. Apziņu pēta galvenokārt to iedalot veidos un apakšveidos no dažādām pieejām, šādi students izveido izjūtu par apziņu dažādību, to funkcijām un savstarpējām attiecībām.

Tekstā 'Apziņa un Zināšana' nav atrodamas paskaidrojumi kā izveidot un vingrināt prātu, nedz pakāpes šīnī procesā. Tas ietilpst citās mācībās, kā 'Pamati un Ceļi', 'Koncentrēšanās un Bezformas Absorbēšana', 'Pilnības', 'Madjamaka' utt. Tie ir vēlāki studiju temati, kam labu pamatu dod pilnīga teksta 'Apziņa un Zināšana' izpratne.

Mācības 'Apziņa un Zināšana' pirmsākumi ir atrodamas lielo Indiešu komentatoru Dignāgas (480-540) un Dharmakīrtisa (600-660) darbos, speciāli Dignāgas darbā *Konspekts par Primāro Izziņu* un Dharmakīrtisa darbā *Septiņi Traktāti par Primāro Izziņu*, sevišķi viņa darbs *Komentāri par (Dignāgas) 'Konspekts par Primāro Uztveri'*. Izņēmums ir nodaļa par prātiem un mentāliem faktoriem, jo tā nāk no Asangas darba *Konspekts par Zināšanu*.

Sos Indiešu tekstus, kā arī vairākus Indiešu komentārus par tiem, pārtulkoja Tibetiešu valodā, vēlākais vienpadsmitajā gadu simtenī, un tibetieši turpināja tradīciju rakstīt komentārus par tiem. Viņi arī iesāka jaunu tradīciju, izņemot svarīgus tematus no šiem tekstiem un mācīt tos saskaņā ar Sautrāntikas domāšanas veidu. Divpadsmitā gadsimta Kadampas zinātnieks Čapa-čeki-sengje (1109-1169) uzrakstīja pirmo šāda veida tekstu, viņa darbs, un pēc tam vispār šis žanrs, ir nosaukti *Kopotie Temati (par Primāro Izziņu)*. Viņa tekstam, kas vairs nav saglabājies, bija astoņpadsmit nodaļas, viena ar nosaukumu 'Mācība par Objektiem un Objektu Īpašniekiem', temats, kas sevī ietver ko māca 'Apziņa un Zināšana'.

Nedaudz vēlāk, Sakja zinātnieks Sakja Pandita (1182-1251) uzrakstīja komentāru Indiešu tekstam par primāro izziņu nosauktu *Spriešanas Krātuve*. Tā otrajā nodaļā ir ietverts pilns teksts 'Apziņa un Zināšana'. Sakja Pandita arī pats uzrakstīja komentāru šim tekstam un vēlākie Sakja tradīcijas zinātnieki vēl tālāk izstrādāja šo tekstu.

Gelukpa tradīcijas dibinātājs, Tsongkapa (1357-1419) nerakstīja jaunu, atsevišķu tekstu 'Apziņa un Zināšana', bet uzrakstīja īsu ievada komentāru par Dharmakīrtisa *Septiņi Traktāti* ar nosaukumu *Ieejas Durvis uz Septiņiem Traktātiem*; tam ir trīs daļas no kurām otrā 'Objektu Īpašnieki' ietver mācību 'Apziņa un Zināšana'. Viņa māceklis Keidrups (1385-1438) uzrakstīja plašāku komentāru par Dharmakīrtisa *Septiņi Traktāti*

ar nosaukumu *Attīrīt Prāta Tumsu attiecībā uz Septiņiem Traktātiem*, kas ietver mācību par objektiem un objektu īpašniekiem, kas savukārt plaši izskaidro tekstu 'Apziņa un Zināšana'. Kāds cits Tsongkapas galvenais māceklis, Gendundrups, Pirmais Dalai Lama (1391-1474), plaši izskaidro 'Apziņu un Zināšanu' savā darbā *Ornaments par Pareizu Spriešanu*.

Pančen Sonam Drakpa (1478-1554) varbūt bija pirmais Gelukpa skolotājs, kurš pasniedza 'Apziņu un Zināšanu' kā atsevišķu tekstu. Viņš bija mācību grāmatu autors Drepungas klostera Loselingas koledžā. Nākošais bija Džamjang Šeiba, kurš bija mācību grāmatu autors Drepungas klostera Gomangas koledžā. Tas nebija formāls teksts, bet viņa lekciju kopojs par šo tematu jaunajiem studentiem un ko vēlāk pierakstīja. Nākošā bija Losanga Dajanga (1867-1937) ļoti plašā 'Apziņa un Zināšana' prezentācija, kas ir visu iepriekš izdoto tekstu kopojs. Vēl viens svarīgs un nesens šāda veida teksts ir Purpujoka *Objektu un Objektu Īpašnieku kā arī Apziņas un Zināšanas Prezentācijas Izskaidrošana*, kas ir ietverts viņa darbā *Kopotie Temati, kas Atklāj Primārās Izziņas Traktātu Prezentācijas Nozīmi*. Geši Džambel-Sampela teksts, kas ir pārtulkots šīs grāmatas otrajā nodaļā, ir nesena 'Apziņas un Zināšanas' prezentācija uzrakstīta Tibetā pirms 1959. Šo tekstu tagad lieto Loselingas koledžā kā mācību grāmatu 'Apziņas un Zināšanas' studijām un tā īpatnība ir, ka tas ļoti koncentrētā veidā apskata tikai šī temata svarīgākos punktus.

'Apziņa un Zināšana' tibetiešu prezentācijas, bez šaubām, nāk no, un balstās uz indiešu avotiem. Tomēr, arī tibetiešu pienesums šim tematam ir liels divējādi, sistematizējot šo mācību un izsmalcinot terminoloģijas lietošanu. Lai gan tibetieši uzskata, ka visi dažādie temati un iedalījumi šinī mācībā ir atrodami indiešu tekstos, kur kā pierādījumu var minēt attiecīgos avotus, bet ne vienmēr tie ir apzīmēti terminoloģijā kādu lieto Tibetā. Piemēram, 'Apziņas un Zināšanas' septiņveida iedalījumā tikai četrus, divus pirmos un divus pēdējos, Dignāga un Dharmakīrti ir nosaukuši vārdos, pārējie trīs nav tieši minēti, bet tas, ka tie ir tomēr pieminēti, ir neizbēgams secinājums no avotiem, ko minējis Džamjang Šeiba. Šķiet, ka šie nosaukumi bija zināmi Tibetā jau Sakja Pandita un varbūt pat Čapa-čeki-sengjes laikā, bet nav skaidrs vai tie bija agrāki tibetiešu jauninājumi, vai varbūt ir atrasti vēlākos sanskrita komentāros. Tas ir ļoti labs temats tālākām studijām, kamēr šī darba mērķis ir skaidri izklāstīt mācību 'Apziņa un Zināšana' kā to prezentē Gelukpas ordenis orālās tradīcijas kontekstā.

Starp četrām buddhisma doktrīnu sistēmām kā tās māca Tibetā (svarīguma kārtībā) – Vaibāšika, Sautrāntika, Čittamātra, un Mādhjamika – mācība 'Apziņa un Zināšana' balstās uz Sautrāntikas pieeju, un tā kā šī doktrīna tālāk iedalās Rakstu Sekotājos un Spriedumu Sekotājos, tad specifiski uz šīs pēdējās grupas pieeju. Bet vispārējā pasniegšana ir ļoti tuva vismaz trijām doktrīnām – Sautrāntikai, Čittamātrai un Mādhjamikai, un tā šo mācību lieto kā pamatu visiem studiju laukiem ar tikai maziem grozījumiem atsevišķam laukam.

PRĀTS UN TĀ VEIDI

Apziņa, saprašana un zinātājs ir sinonīmi; tie ir visplašākie apzīmējumi prāta raksturošanai. Ikviens prāts (čitta) vai mentāls faktors (čaitta) ir apziņa, ir saprašana, ir zinātājs. Šie termini būtu jāsaprot aktīvā nozīmē tādēļ, ka prāti ir momentānas apziņas, jo tie ir aktīvi zināšanas aģenti. Buddhimā prātu neuzskata kā tikai vispārēju informācijas krātuvi vai kā smadzeņu mehānismu, bet gan kā atsevišķus zināšanas momentus, kuru nepārtrauktā plūsma veido mūsu zināšanas maņu.

Prātus var iedalīt vairākos veidos, galvenais veids ir septiņās grupās:

I. Septiņveida iedalījums

1. Tiešie sapratēji prāti
2. Secinājumu izzinātāji prāti
3. Pēc izzinātāji prāti
4. Pareizi pieņēmēji prāti
5. Neuzmanīgi prāti
6. Šaubīgi prāti

7. Nepareizi prāti

Tiešie sapratēji

Pēc definīcijas tiešie sapratēji ir zinātāji, kas ir brīvi no koncepcijām un ir nekļūdīgi. Būt brīvam no koncepcijām nozīmē, ka šāds prāts jeb apziņa, aplūko savu objektu tieši, bez mentālas iztēles. Ilustrācijai- tas nozīmē vienā gadījumā redzēt podu, kā tas notiek ar tieši uztverošu maņas apziņu, un otrā gadījumā tikai domāt par podu ar konceptuālas mentālas iztēles palīdzību. Pirmajā gadījumā, apziņa rodas atkarībā no tieša acs kontakta ar patiesu podu, kamēr otrajā gadījumā prāts nodarbojas tikai ar poda mentālu attēlu.

Būt nekļūdīgam nozīmē, ka tas, kas parādās apziņai, nesatur nekādus kļūdainus elementus. Konceptuālas apziņas izskaidros vēlāk šinī tekstā un šinī sakarībā tās ir kļūdainas. Tādēļ kvalifikācija 'nekļūdīgs' vien būtu pietiekoša izslēgt šīs apziņas no tiešo sapratēju kategorijas. 'Brīvs no koncepcijām', lai gan nevajadzīgs paskaidrojums, ir speciāli minēts lai izslēgtu Vaišešiku uzskatu, kas nav buddhistu, ka pastāv konceptuālas maņu apziņas.

Termins 'nekļūdīgs' arī izslēdz no tiešo sapratēju kategorijas tās nekonceptuālās apziņas, kas ir kļūdainas pavirša kļūdas cēloņa dēļ, kā redzes traucējums, slimība utt. Šīs apziņas nav konceptuālas, bet ir kļūdainas. Piemērs ir kāda cilvēka redzes apziņa, kurš brauc laivā, viņam šķiet, ka koki krastā kustās. Šī cilvēka redzes apziņa ir nekonceptuāla, jo tā tieši skata kokus, bet tā ir kļūdaina attiecībā uz kokiem, jo tie tai šķiet kustamies, tomēr tas tā nav, kustās tikai laiva; tādēļ šāda apziņa nav tiešs sapratējs.

Tiešie sapratēji ir četrus veidu:

- 1 maņu tiešie sapratēji
- 2 mentālie tiešie sapratēji
- 3 pašzinātāju tiešie sapratēji
- 4 jogu tiešie sapratēji

Maņu tiešie sapratēji ir piecus veidu: tie kas aptver formas, skaņas, smaržas, garšas un taustes objektus. Tie rodas ja ir trīs priekšnoteikumi:

- 1 novērotā objekta noteikums
- 2 neparastās iespējas noteikums
- 3 iepriekšējā momenta noteikums

Ņemot kā piemēru redzes apziņu, tās novērotā objekta noteikums ir šīs apziņas aptvertā forma. Tās neparastās iespējas noteikums ir acs jeb redzes maņas spēks, kas ir zināma veida tīra iekšēja matērija, kas pieļauj tai saprast redzamas formas un nevis skaņas, garšas utt. Tās iepriekšējā momenta noteikums ir apziņas moments, kas eksistēja tieši pirms patreizējā momenta, tā radot apziņas plūsmu kā nepārtrauktu pārdzīvojumu.

Visās buddhisma sistēmās, izņemot Vaibāšikas, cēlonim un sekām ir jānotiek laika secībā, tie nevar būt vienlaicīgi. Tā kā apziņas novērotais objekts ir viens no šīs apziņas cēloņiem, tad tam ir jābūt pirms šīs apziņas, un tādēļ to pieņem kā faktu, ka, ja apziņa aptver kādu parādību, tad tā eksistē vienu momentu pirms apziņas. Vēl vairāk, lai gan apziņas ir momentānas parādības, tas ir, tās izzūd no momenta uz momentu, viens apziņas moments ir pārāk īss lai to ievērotu parastais cilvēks. Īstenībā ko mēs pārdzīvojam kā maņu uztveršanu, ir apziņas momentu nepārtraukta plūsma, savukārt šī apziņa aptver kāda objekta momentu plūsmu, kas arī izzūd no momenta uz momentu.

Maņu tiešie sapratēji nenosauc viņu objektus un nedomā par tiem. Pēc dabas nekonceptuāli, tie tikai izjūt objektus. Visa novērotā objekta apskate notiek vēlākos konceptuālās apziņas momentos ko izraisa šī maņu izpratne. Tādēļ buddhistu aprindās maņu tiešos sapratējus dažkārt apzīmē par 'stulbiem' un starp buddhisma Rietumu tulkotājiem ir plaši izplatīts uzskats, ka maņu apziņas ir tikai 'raidītāji', kas pārraida signālu no maņu orgāna uz domu. Bet tā tas nav, jo maņu apziņas *zina* un realizē viņu objektu. Un ne tikai tas, maņu apziņas var apmācīt tā, ka, piemēram, redzes apziņa var

zināt ne tikai, to, ka redzētā persona ir vīrietis, bet arī, ka tas ir viņa tēvs. Tas nenozīmē, ka redzes apziņa apzīmē šo personu, 'tas ir mans tēvs', bet šī apziņa to zina un šī zināšana ietekmē nākošo konceptuālo apziņu kas tad pievieno vārdu 'tēvs' bez kādām tālākām pārdomām. Maņu apziņas spēj arī aptvert viņu objekta spēju funkcionēt; tā redzes apziņa pati var aptvert to, ka uguns spēj vārīt un arī dedzināt.

Otrā tiešo sapratēju grupa ir mentālie tiešie sapratēji, tie ir divu veidu. Gelukpas apgalvo, ka kāda objekta maņu tiešā sapratēja plūsmas beigās rodas viens mentālā tiešā sapratēja moments, kas savukārt izraisa šī objekta konceptuālo izpratni, to nosaucot un tamlīdzīgi. Šis viens moments maņu tiešās saprašanas beigās ir pirmais mentālās tiešās saprašanas veids. Tas ir pārāk īss lai to pamanītu parastie cilvēki, bet to spēj ievērot garīgi augstas būtnes (ārijas), tie kuri ir tālu progresējuši meditācijā un kuri ar plašu praksi ir izveidojuši spēju saprast tukšumu tieši. Otrais mentālās tiešās saprašanas veids ietver dažāda veida gaišredzību, kā spēju zināt citu prātus, atcerēties savas iepriekšējās dzīves, uztvert formas un skaņas, kas ir pārāk tālas vai nemanāmas lai uztvertu ar maņu apziņām utt.

Trešais tiešo sapratēju veids ir pašzinātāji. Pieņēmums vai šāda veida tiešais sapratējs eksistē vai nē, kalpo kā galvenais pamats četru buddhisma doktrīnu atšķirībai – Vaibāšika, Sautrāntika, Čittamātra un Mādhjamika. Sautrāntika, Čittamātra un Jogāčāra-Svātantrika-Mādhjamika pieņem pašzinātāja eksistenci, kamēr Vaibāšika, Sautrāntika-Svātantrika-Mādhjamika un Prāsaṅgika-Mādhjamika to noliedz. Tās doktrīnas, kas atzīst pašzinātāja eksistenci, izskaidro, ka tas ir nepieciešams lai atcerētos garīgos pārdzīvojumus. Viņi saka, ja nebūtu šāda apziņa, kas novēro to apziņu, kas uztver kādu objektu, tad nebūtu iespējams zināt, ka kaut kas ir uztverts. Bet tās doktrīnas, kas neatzīst pašzinātāju, noliedz tās vajadzību lai atcerētos pārdzīvojumus un paskaidro, ka šāda apziņa noved pie bezgalīga regresa, kur viens pašzinātājs novēro citu pašzinātāju, kas savukārt novēro iepriekšējo pašzinātāju utt.

Pašzinātāja loma ir tikai dot iespēju atcerēties iepriekšējās apziņas. Tai nav aktīva introspekcijas vai pašapziņas loma kā tās nosaukums varētu likt domāt; to izdara mentālais faktors saukts introspekcija, kas var pavadīt galveno apziņu. Tādēļ, pašzinātāji nav kaut kas ko kāds censtos izveidot kā daļu no prāta vingrinājumiem. Viņi veic savu funkciju tādā pašā veidā visos mentālās attīstības līmeņos.

Ceturtais un pēdējais tiešo sapratēju veids ir jogu tiešie sapratēji. Gaišredzība ir iespējama kurā katrā mentālā plūsmā, kā Buddhista tā citās, un tur nav nepieciešami speciāli mentālie vingrinājumi, kamēr jogu tiešie sapratēji ir atrodami tikai augstāko (āriju) būtņu mentālajās plūsmās, tas ir tie, kuri no pieciem ceļiem – uzkrāšanas, sagatavošanās, redzēšanas, meditācijas un pilnības – ir sasnieguši (tiešās) redzēšanas ceļu vai augstāku līmeni. Kamēr piecu maņu tiešo sapratēju neparastās iespējas noteikums ir viņu attiecīgā maņas spēja, kā piemēram tas ir acij, ausij, degunam utt., tad jogu tiešajam sapratējam tas ir meditatīvā stabilizācija, kas ir prāta pilnīga miera stāvokļa (šamata) un dziļa ieskata (vipašjanā) savienojums. Tādēļ jogu tiešie sapratēji ir apziņas līmenis kas ir daudz savādāks kā parastā maņu uztvere, lai gan tiem ir kopējs tas, ka abi ir nekļūdīgi, nekonceptuāli objektu zinātāji.

Izveidot jogu tiešos sapratējus ir meditatīvo vingrinājumu galvenais mērķis. Lai gan mums ir spēja bez grūtībām uztvert tieši tādas lietas kā formas un skaņas ar redzes un dzirdes apziņām, mēs nespējam to attiecībā uz dziļi abstraktām parādībām kā nemanāma nepastāvība un personas neesamība. Tādēļ šīs parādības iesākumā ir jāsaprot konceptuāli, tas ir, tās ir jāaptver kā mentāli attēli un nevis tieši. Tad, atkārtoti iepazīstot realizēto objektu, kļūst iespējams izveidot aizvien tīrāku izpratni par šo objektu, līdz beidzot mentāls attēls vairs nav nepieciešams un objekts ir saprotams tieši. Šādiem jogu tiešiem sapratējiem ir lielas spējas, viņi spēj pārvarēt nepareizos priekšstatus, kas piesaista cikliskajai eksistencei.

Tādēļ tiešie sapratēji aptver kā parastās tā augsti attīstītās apziņas.

Secinājumu izzinātāji

Secinājumu izzinātājs ir zināma veida konceptuāla apziņa, kas realizē aptveramo objektu vai neapšaubāmi nokļūst pie tā, ko pirmā brīdī nevar aptvert ar tiešo saprašanu. Šie izzinātāji rodas kā kulminācija prātojumam un pārdomu procesam, kam pamatā ir

pareizas zīmes jeb pareizi pieņēmumi. To var ilustrēt ar vienkāršu piemēru; ja skatoties pa logu ir redzami dūmi, kas nāk no kaimiņu mājas skursteņa, tad tūlīt var secināt, ka mājā iekšā ir uguns. Pamats šim secinājumam, zīme uz kuru paļaujoties šis secinājums ir pieņemts, bija redzamie dūmi. Pamatojoties uz faktu, ka pastāv nemainīga sakarība starp sekām, šīnī gadījumā dūmiem, un iepriekšēju cēloni, uguni, var pareizi secināt, ka kaimiņu mājā ir uguns. Šāda zināšana nav tiešs sapratējs, jo uguns nav tieši redzama, neskatoties uz to tā ir pareiza un droša zināšana.

Tā kā secinājumu izzinātājs neapšaubāmi izprot savu izzināšanas objektu, tad tā ir tikpat droša zināšanas forma kā ir tiešais sapratējs. Tomēr ir šāda starpība, kamēr tiešais sapratējs saskaras ar savu objektu tieši un nekļūdīgi, tikmēr secinājumu izzinātājs, kas ir konceptuāls, nokļūst pie sava objekta tikai ar attēla (iztēles) palīdzību. Šī iztēle, saukta 'vispārēja iedoma', parādās domai it kā tā būtu īstais objekts, lai gan tas tā nav, un šīnī sakarībā konceptuāla apziņa ir kļūdaina attiecībā uz objektu kas tai parādās. Šis kļūdas elements tomēr neietekmē pareizību ar kādu šī apziņa saprot īsto objektu ko atvieto 'vispārējā iedoma', un tādēļ šī apziņa ir pareizs un neapšaubāms zinātājs.

Visas konceptuālās apziņas ir kļūdainas attiecībā uz objektu, kas tām parādās kā 'vispārēja iedoma' un tādēļ tās visas saucās kļūdainas apziņas. Tomēr tikai dažas ir kļūdainas attiecībā uz pašu objektu ko tās aptver, objekts kam doma ir tieši piesaistīta. Konceptuālās apziņas kas nav kļūdainas attiecībā uz objektu ko tās aptver, ir tomēr kļūdainas apziņas, bet nav nepareizas apziņas; tās kas ir kļūdainas attiecībā uz aptveramo objektu ir arī nepareizas apziņas. Secinājumu izzinātāji pēc definīcijas nav kļūdaini attiecībā uz aptveramo objektu. Tā kā viņi ir neapstrīdami tādā nozīmē, ka viņu realizācija ir noteikta, tas dod viņiem viņu spēku un ticamību.

Pēc izzinātāji

Pirmais tiešā sapratēja moments aptver tā objektu ar pieredzes spēku, pirmais secinātāja moments to izdara pašā plūsmā uz pareizu zīmi jeb pieņēmumu. Vēlākie saprašanas momenti tanī pašā plūsmā, tas ir, kamēr aptver to pašu objektu, šiem abiem saprašanas veidiem vairs nebalstās ne uz pieredzi, ne uz zīmi, bet tos izsauc tikai izziņas pirmā momenta spēks. Šos vēlākos momentus sauc par 'pēc izzinātājiem'. Paša pirmā momenta izpratnes spēks nezūd un tādēļ vēlākie pēc izzinātāji ir neapstrīdami zinātāji, kas izprot viņu objektus. Tomēr, izprašanas momentu tie neiegūst ar viņu pašu spēku, jo viņi paši neattīra traucējumus lai izprašana varētu notikt. Patiesībā viņi konstatē to, ko jau ir izdarījis iepriekšējais moments, tas ir, attīrījis traucējumus un kas izsauc vēlākos momentus.

Pareizi pieņēmēji prāti

Pareizi pieņēmējs prāts ir, kā jau nosaukums to izsaka, ir nepieciešami pareizs domas veids. Tam arī jābūt konceptuālai apziņai, pretēji tiešam sapratējam. Kas to atšķir no trīs iepriekšējām apziņām – tiešie sapratēji, secinājumu izzinātāji un pēc izzinātāji – ir tas, ka pareizi pieņēmējs neizprot savu objektu, tas ir apšaubāms. Tādējādi ir atšķirība starp - būt tikai pareizam attiecībā uz kādu objektu un īsti izprast to, piekļūt pie tā. Iemesls šai atšķirībai ir atrodams veidā kā rodas šīs apziņas; tā tieša saprašana rodas no pieredzes spēka, secinājumu izzināšana rodas no ilgstoša un pārliecinoša pārdomu procesa un pēc izzināšana ir tiešas saprašanas vai secinājumu izzināšanas turpinājums. Pareizi pieņēmēja apziņa nonāk pie sava slēdziena vai nu bez pārdomām, veids kas ir pretējs pareizām pārdomām, vai arī balstās uz pareizām pārdomām, bet nenoved tās līdz pilnīgam noslēgumam. Lielākā daļa informācijas, ko mēs uzņemam klausoties skolotājus vai lasot grāmatas, ietilpst pareizas pieņemšanas kategorijā; daudz ko mēs tikai pieņemam, un pat lielākā daļa no tā ko mēs pārdomājam un analizējam, nav izprasts ar pilnu secinājuma spēku. Vājā pamata dēļ uz kā pareizi pieņēmējs prāts ir radīts, tas nav zināšanas veids uz ko var paļauties, tas ir apšaubāms un mēs viegli zaudēsim savu pārliecības spēku, piemēram sastopoties ar kādu, kurš spēcīgi aizstāv pretēju uzskatu.

Neuzmanīgi prāti

Apziņa kam parādās kāds objekts, bet tā to pilnīgi neaptver, ir tieša sapratēja veids, kas ir atsevišķi uzrādīta septiņveida iedalījumā lai uzsvērtu, ka ne visi tiešie sapratēji ir prāti, kas pilnīgi izprot savu objektu. Tāpat kā tiešie sapratēji, tie ir nekonceptuālas apziņas, kas ir neklūdīgas attiecībā uz aptveramo objektu. Tomēr, ja kaut kāda iemesla dēļ kā piem. kad uzmanība ar nolūku ir novirzīta no objekta vai apziņas ilgums ir bijis par īsu lai pilnīgi aptvertu objektu, šie prāti pēc tam nav pārlicināti vai attiecīgais objekts ir pareizi izziņāts. Parasts piemērs ir, ka kāds ejot pa ceļu ir dziļā sarunā ar otru personu, nojauš, ka garām pāriet citi cilvēki, bet vēlāk nevar tos pilnīgi identificēt. Šāds prāts nav kļūdainis, jo tas neuztvēra kaut ko, kas tur nebija, tur nav kļūda, tādēļ tas ir ietverts starp tiešiem sapratējiem. Bet tā kā tas nesagādā drošu informāciju un tam nav drošības faktora, to neuzskata, ka tas ir pilnīgi aptvēris savu objektu un ka tas būtu neapšaubāms.

Šaubīgi prāti

Šaubīgi prāti ir konceptuāli pēc dabas, un tie iezīmējas ar savu nenoteiktību vai nespēju izšķirties. Šaubas var nosliekties problēmas vienā vai otrā pusē, vai arī pilnīgi neizšķirties, bet tās vienmēr pavada nedrošības elements. Drošākais slēdziens pie kā šaubas var nonākt ir, 'Varbūt tas ir tāds vai arī tāds'. Šaubīgi prāti sevī ietver pareizas, nepareizas un neitrālas apziņas. Piemēram, prāts, kas domā vai nākotnes dzīves eksistē vai nē un nosliecas uz patiesības pusi, ka varbūt tās eksistē, tās ir pareizas šaubas, kamēr nosliece pretējā virzienā ir nepareizas šaubas, un prāts, kas domā vienlīdzīgi, ka varbūt eksistē, varbūt nē, nav ne pareizas ne nepareizas šaubas.

Lai gan mazāk spējīgi izprast savu objektu kā pareizi pieņēma prāti un tālu no tiešo sapratēju neapšaubamības un secinājumu izziņātājiem, tomēr šaubīgi prāti, kas nosliecas uz patiesību un tādēļ ir pareizi, ir spēcīgs pirmais solis samazināt stipru pieķeršanās spēku nepareiziem uzskatiem un ir iesākums procesam pareizas saprašanas virzienā.

Šaubu spēks, kas tiecas uz pareizību, ir uzsvērts Ārijadevas tekstā 'Četri Simti...' šādā veidā: "Tiem, kuru nopelni ir mazi, nav šaubas par šo doktrīnu (parādību patiesā daba). Ar pozitīvu šaubu palīdzību vien var iznīcināt ciklisko eksistenci.

Nepareizi prāti

Tās ir apziņas kas ir kļūdainas attiecībā uz izprotamo objektu. Kā tādas, tās ir atšķiramas no kļūdainām apziņām, kas, kā iepriekš paskaidrots sakarībā par secinājumiem, ir kļūdainas attiecībā uz to kas tām parādās. Piemēram, konceptuālas apziņas ir kļūdainas tanī ziņā, ka objekta attēls parādās tām kā pats objekts, bet neskatoties uz to, tās ir spējīgas pareizi realizēt viņu aptveramo objektu. Bet tā tas nav ar nepareiziem prātiem, kas nespēj realizēt viņu objektus un ir pilnīgi kļūdaini attiecībā uz tiem.

Nepareizas apziņas ir divu veidu, nekonceptuālas un konceptuālas. Nekonceptuālas, piemēram, ir redzes apziņa, kas redz apsnigušus kalnus zilā krāsā, vai redzes apziņa, kas dzeltenās slimības dēļ, redz visu dzeltenā krāsā utt. Tādēļ, ka tas kas parādās nekonceptuālai apziņai ir tikai aptveramais objekts, apziņa kas ir kļūdaina attiecībā uz savu objektu, ir arī neizbēgami kļūdaina attiecībā uz savu objektu ar ko tā ir iesaistīta, un tādēļ nekonceptuālas nepareizas apziņas ir kļūdainas attiecībā uz abiem.

Nepareizas konceptuālas apziņas ir, piemēram, prāts kas pieņem, ka nav iepriekšējās vai nākošās dzīves, vai prāts, kas pieņem, ka ir būtiski eksistējošs 'pats'. Tā kā tie ir konceptuāli, šie prāti ir noteikti kļūdaini attiecībā uz objektu, kas tiem parādās, piem. aptveramā objekta attēls kļūdaini parādās kā pats objekts. Turklāt tie ir kļūdaini attiecībā uz izziņāmo objektu, šinī gadījumā uzskats, ka nav pagājušās un nākošās dzīves, ka tas kas patiesībā eksistē, neeksistē, un attiecībā uz 'pats', ka tas kas patiesībā neeksistē, šie prāti pieņem kā eksistējošu.

Šīs nepareizās konceptuālās apziņas parāda īsto jēgu Buddhisma meditācijai, jo Buddhisms pieņem kā faktu, ka pamata cēlonis nebeidzamajam dzimšanas, novecošanas, slimību un nāves ciklam, kur būtnes nespējīgi riņķo un nemitīgi ciešs, ir tieši šīs nepareizās apziņas, kas pieņem, ka ir šāds 'pats', kamēr patiesībā tāda nav.

Veids kā atbrīvoties no šīm ciešanām un sasniegt atbrīvošanos no samsāras, ir identificēt kā īsto cēloni nepareizo uzskatu, ka eksistē šāds patstāvīgs 'pats' un tad pielietot prasmīgus līdzekļus šāda uzskata pārvarēšanai. Šādi līdzekļi pēc Gelukpas tradīcijas ir prātošana, pārdomas, un prātu septiņveida iedalījumu var ņemt kā ilustrāciju kādām pakāpēm būtu jāiet cauri lai, to pielietojot, izveidotu pareizu saprašanu.

Iesāk ar nepareizu uzskatu kā piem., ka pastāv būtiski eksistējošs 'pats'. Kamēr pie šīs idejas turas stingri, tā ir nepareiza apziņa. Tad, dzirdot mācības par 'pats' nebūtību, rodas pārdomas vai tiešām ir tāds 'pats', un tad rodas šaubas. Iesākumā vēl būs nosliece domāt, ka tomēr varbūt pastāv šāds 'pats', tās būtu šaubas, kas tiecas uz nepatiesību. Tad, atkārtoti pārdomājot, nonāk pie vienlīdzīgu šaubu pakāpes, kad nevar izlemt vai ir vai nav šāds īsts 'pats'. Beidzot izveidojas šaubas, kas tiecas uz patiesību, rodas nedroša sajūta, ka varbūt nav šāds 'pats'.

Nākošais solis pareiza uzskata izveidošanā, ka šāds īsts 'pats' neeksistē, ir izveidot pareizi pieņēmjēju apziņu, kas noteikti nolemj, ka neatkarīgs 'pats' neeksistē. Tad ir sasniegts pareizs uzskats. Neskatoties uz to, istā atklāsme, ka neatkarīgs 'pats' neeksistē, vēl nav sasniegta, lai gan mutvārdu tradīcija apraksta pirmo pareizi pieņēmjēju apziņu, attiecībā uz 'pats', kā ļoti spēcīgu pārdzīvojumu. Tālāk, ir nepieciešams atkārtoti pārdomājot, pielietojot prātošanu, izveidot noteiktu pārliecību no kā vairs nevar atkāpties.

Secinājums ir kāda specifiska prātojuma gala rezultāts. Attiecībā uz 'pats', gadījumā ja būtu īsti eksistējošs 'pats', tad tam būtu jāeksistē vienā no ierobežota skaita veidiem, un ja tas neeksistē nevienā no šiem veidiem, tad tas pilnīgi neeksistē. Tā ar pārdomātu izpēti palīdzību konstatējam, ka tas neeksistē nevienā no iespējamiem veidiem un tā secinām, ka tas pilnīgi neeksistē. Lai šim slēdzienam būtu pārdomātas pārliecības spēks, ir vairākkārt jāiet cauri šim izpēti procesam lai pie tā pierastu un būtu pilnīgi pārliecināts par to. Apziņas šī procesa laikā ir pareizi pieņēmjēju prāti un kad šis process nonāk pie nešaubīgas drošības, tad ir sasniegta secinājumu izziņātāja apziņa.

Ar secinājumu izziņātāja rašanos ir realizēta 'es' nebūtība un sasniegta neapšaubāma zināšana par to. Bet tas vēl nav gala rezultāts, jo šinī līmenī izpratne vēl joprojām ir konceptuāla, tas ir, tā nonāk pie izziņāmā objekta tikai ar attēla palīdzību. Mērķis ir izveidot izpratni vēl tālāk un sasniegt tiešu saprašanu, kur attēls vairs nav vajadzīgs, jo mentālā apziņa tad spēj sasniegt savu objektu tieši. Šāda tieša 'es/pats' izpratne ir patiesais pretlīdzeklis, kas pēc ilgstošas pielietošanas spēj uz visiem laikiem izskaust nepareizo uzskatu par 'es' patiesu eksistenci, kā arī visus citus nepareizos uzskatus un tendences, kas rodas sakarā ar to un tādejādi rast iespēju atbrīvoties no samsāras.

Veids kā secinājums ir pārveidots tiešā saprašanā ir tikai atkārtota meditējamā objekta iepazīšana. Pirmais secinājuma moments radās atkarībā no pareizas zīmes. Vēlākie šīs realizācijas momenti jau ir pēc izziņātāji, kas vairs nav tieši atkarīgi no prātošanas. Tā atkārtoti aplūkojot 'es' nebūtību ar prātu sava atklāsmes spēka robežās, šī objekta uzskatāmība pakāpeniski kļūst aizvien tīrāka, līdz beidzot objekta attēlu atvieto pats objekts. Kad tas notiek, tad ir sasniegta meditācijas objekta tieša saprašana. Šī pirmā tiešā 'es' nebūtības saprašana ir spējīga pilnīgi un uz visiem laikiem izskaust tikai daļu no nepareizās 'es/pats' patiesas eksistences izpratnes, tā nespēj atbrīvot no visiem šīs nepareizās izpratnes līmeņiem. Šis nepareizais patiesas eksistences jēdziens ir samsāras pamats, tas ir uzskats kas kopš mūžīgiem laikiem piesaista neskaitāmas būtnes neizmērāmām ciešanām. Tas ir dziļi iesakņojies mūsu apziņas plūsmā un tā spēks ir ļoti liels. Pirmā tiešā saprašana pārvar tikai uzkrītošāko, rupjāko nepareizā uzskata līmeni, piemēram, kas balstās uz nepareizu prātošanu. Ir jāturpina uzlabot 'es' nebūtības izpratne, izveidojot tiešā sapratēja spēku, jo tiešie sapratēji prāti ar augošu stiprumu varēs pārvarēt aizvien smalkākus nepareizu uzskatu līmeņus līdz beidzot tos pilnīgi izskaudīs.

'Apziņa un Zināšana' iepriekš apskatītais septiņveida iedalījums nav pilnīga apziņu uzskaitē, ir vēl prāti, kas tur nav minēti, kā augsti attīstītas konceptuālas meditētājas apziņas, piem. liela līdzcietība un nekonceptuālas apziņas, kur jogs skata visu savu apkārtni kā tikai zemi vai tikai ūdeni. Drīzāk, septiņveida iedalījums ir dažāda veida

apziņu sakārtojums pēc to pareizības un nepareizības un kādā pakāpē šīs apziņas izprot viņu objektus, kā arī sakārtojums pēc priekšrocības.

II. Trīsveida iedalījums

'Apziņa un zināšana' trīsveida iedalījums ir pamatots uz objektu veidiem kādi tie parādās apziņām. Šie trīs ir:

- 1 konceptuālas apziņas, kas ņem vispārēju iedomu kā viņu aptveramo objektu
- 2 nekonceptuālas nekļūdīgas apziņas, kas ņem speciāli paskaidrotu parādību kā viņu aptveramo objektu
- 3 nekonceptuālas kļūdīgas apziņas, kas ņem tīri skatāmu neeksistējošu parādību kā viņu aptveramo objektu.

Ir četri galvenā veida objekti, kas ir iepriekš nosacīti apziņām:

- 1 iesaistītais objekts
- 2 noteiktais objekts
- 3 objekts kas parādās
- 4 aptvertais objekts

Divi pirmie attiecas uz objektu ar ko apziņa ir tieši iesaistīta un to saprot. Jāņem vērā, ka šeit ir šāds ierobežojums, termins 'noteiktais objekts' ir lietots tikai attiecībā uz konceptuālām apziņām, kamēr 'iesaistītais objekts' ir lietots attiecībā uz abām, ka konceptuālām tā nekonceptuālām apziņām. Tā redzes apziņas iesaistītais objekts, kas aptver zilu, ir zils; tā arī domu apziņa, kas domā par iesaistīto objekts un noteikto objektu 'zils' ir zils.

Divi pēdējie objekti – kas parādās un aptvertie- attiecas uz objektu, kas tieši parādās apziņai, bet varbūt ne ko tā izprot. Kopš tas objekts, kas parādās tiešam sapratējam prātam, ir tas ko šis prāts realizē, tas ir viņa objekts, kas tam parādās, ko tas aptver un ar ko tas ir iesaistīts, ir viens un tas pats. Piemērā ar redzes apziņu, kas aptver zilu, visi trīs objekti ir 'zils'. Kamēr konceptuālai apziņai, lai gan iesaistītais objekts un noteiktais objekts ir tas īstais objekts, ko apziņa saprot – tas ir 'zils' domu apziņai, kas aptver zilu – objekts, kas parādās un aptvertais objekts ir tikai zila attēls, ar nosaukumu 'vispārēja iedomā', iztēle.

Šis trīsveida apziņu iedalījums balstās uz atšķirībām kā dažādi objekti parādās un kā tos aptver dažādas apziņas. Visu domu apziņu objekts vienmēr noteikti ir 'vispārēja iedomā'. Vispārēja iedomā ir paliekoša parādība, jo tā neizirst no momenta uz momentu kā tas notiek ar nepastāvīgām parādībām un tā ir negatīva parādība, attēls, kas ir tikai visa pārējā izslēgšana kas nav šis objekts. Tā piemēram, poda vispārēja iedomā, kas parādās domu apziņai, kas aptver podu, nav kāds ārēji eksistējošs pods ar visām tā neparastajām īpatnībām, bet tikai vispārējs attēls 'pods', kas ir raksturots negatīvi, kā apraksts visam pretējam, kas nav pods. Šāda attēla relatīvi slikts raksturojums salīdzinājumā ar spilgtu objekta aprakstu, kas parādās tiešam sapratējam, ir iemesls kādēļ tieša saprašana ir novērtēta daudz augstāk kā doma. Tomēr, lai saprastu lietas ko mēs tagad nespējam saprast tieši, mums ir jāpaļaujas uz domu, jo tā dod veidu kā vingrināt prātu lai nākotnē varētu izveidot tiešu saprašanu. Tādēļ šinī sistēmā, lai gan doma ir pārspēta ar tiešu saprašanu, domas nozīme kā līdzeklis šī mērķa sasniegšanai ir atzīta un novērtēta.

Rietumos tā ir parasta buddhisma pārprašana, tādēļ ka ārēji objekti nevar tieši parādīties domai, bet tie ir jārealizē ar attēla palīdzību, tad it kā domai nebūtu pilnīgi nekāda sakara ar objektu. Tas neņem vērā domu apziņas divu veidu objektus; lai gan tas kas parādās domai, piemēram, parādība ka visa izslēgšana kas nav pods, patiešām ir tikai attēls, nevis īstais objekts, tas ir, šīs apziņas noteiktais objekts, tas kas ir saprasts ar attēla palīdzību, ir tieši šis īstais objekts. Tas liek saprast, ka tas ir pods un nekas cits, piem. māja. Attēla negatīvā daba izslēdz visu pārējo un atstāj tikai to, kas ir realizēts kā pods. Tādejādi doma ir drošs veids kā noteikt objektus.

Pēdējie divi no apziņas un zināšanas trīsveida iedalījuma ir izveidoti aplūkojot objektus, ko ir aptvērušas nekonceptuālas apziņas. Pirmais ir nekonceptuāls nekļūdīgs zinātājs, kas izmanto specifiski raksturotu parādību kā savu iepazīto objektu. Tas ir

sinonīms ar tiešu sapratēju. Šeit uzsvars ir uz objektu, kas parādās šādai apziņai – specifiski raksturota parādība, kas Sautrāntikas sistēmā ir sinonīms ar nepastāvīgu parādību. Ikviens nepastāvīgs parādība ir derīga kā objekts kas parādās tiešam sapratējam, bet ne paliekoša parādība, kopš paliekoša parādās tikai domai.

Termins 'specifiski raksturota parādība' uzsvēr to, ka pretēji paliekošām parādībām, kas ir tikai domas piedēvējumi, nepastāvīgiem objektiem ir viņu pašu neparastas jeb specifiskas īpašības, kas var parādīties tiešam sapratējam. Piemēram, poda attēls kas parādās domai ir vispārējs, jo tas reprezentē visus podus dažādos laikos un dažādās vietās, kamēr specifiski raksturots pods ir īpatnējs, zināma lieluma, zināmas formas, krāsas, noteiktā vietā un laikā. Visas šīs neparastās poda īpašības parādās tiešam sapratējam, kurš aptver šo podu. Sautrāntikas sistēmā visas noteiktās poda īpašības pastāv un izbeidzas ar šo podu, kā tā forma, krāsa, nepastāvība, viņa daba būt produktam utt., parādās ikvienam tiešam sapratējam, kurš to saprot. Parastais tiešais sapratējs nespēj ievērot visas šīs īpašības, bet jomu tiešais sapratējs var tās redzēt un pārlicināties par tām.

Tādēļ, ka objekta uztveres skaidrība tiešajiem sapratējiem ir daudz labāka kā konceptuālajām apziņām, pirmajiem parādās skaidrs objekts, kamēr otrajiem tas tā nav. Trešais trīsveida iedalījumā, nekonceptuālām kļūdainām apziņām objekti arī parādās skaidri, jo viņas uztver savus objektus tieši, bez attēla palīdzības. Lai gan šinī gadījumā tas, kas parādās ir neeksistējoša, nevis specifiski raksturota, parādība. Piemēram, kāds varētu skaidri saskatīt zila sniega kalnus, bet zila sniega kalni neeksistē. Šāda apziņa ir kļūdaina tādejādi, ka neeksistējošs objekts skaidri parādās it kā tas eksistētu.

III. Divveida iedalījums

Ir vairāki 'apziņa un zināšana' divveida iedalījumi, no kuriem sešus izvērtē šinī tulkojumā, katrs no tiem aplūko apziņas jēdzienu nedaudz savādākā veidā.

Primārie izzinātāji un neprimārās apziņas

Primāro izzinātāju definē kā zinātāju, kurš ir jauns (svaigs) un neapšaubāms. Septiņveida iedalījumā pirmie trīs – tiešie sapratēji, secinājumu izzinātāji un pēc izzinātāji – ir noteikti neapšaubāmi. Tomēr tikai daži tiešie sapratēji un secinājumu izzinātāji un neviens pēc izzinātājs, izpilda primārā izzinātāja pirmo noteikumu – jaunumu. Tikai apziņas plūsmas, kas aptver kādu objektu, pirmo momentu uzskata kā jaunu.

Tādēļ, tieša sapratēja pirmais moments ir tiešs primārais izzinātājs, jo tas izpilda abus noteikumus, tas ir jauns un neapšaubāms; vēlākie momenti šinī plūsmā - tas ir, zināt to pašu objektu un bez pārtraukšanas no apziņas, kas zina citu objektu – joprojām ir tieši sapratēji, bet vairs nav primārie izzinātāji, tie ir pēc izzinātāji. Līdzīgi, secinājumu izzinātāja pirmais moments ir secinājumu primārais izzinātājs, kamēr vēlākie momenti šinī apziņas plūsmā ir secinājumu vēlākie izzinātāji. Tādejādi no septiņveida iedalījuma tikai tiešo sapratēju un secinājumu izzinātāju pirmie momenti ir primārie izzinātāji; kamēr šo abu plūsmu vēlākie momenti kā arī visi momenti no pārējām piecām apziņām ir neprimārās apziņas.

Iedalījums primārās un neprimārās apziņās ir pilnīgs ikvienai noteiktai apziņai, kas norāda tās piederību vienai vai otrai. Ierobežot primāro izziņu divos veidos ir darīts ar nolūku lai atšķirtu Buddhisma uzskatu no dažādām citām sistēmām, kas pieņem daudz citus primārās jeb pareizas izziņas avotus, kā piem. Vedas. Buddhisma pārliecība ir, ka divu veidu primārie izzinātāji ir pietiekoši un pilnīgi.

Konceptuālas un nekonceptuālas apziņas

Tas atkal ir cita veida, pilnīgs iedalījums, šeit uzsvars ir uz veidu kā apziņa nokļūst pie sava objekta – tieši, vai ar attēla palīdzību. Nav paskaidrojumu par relatīvo pareizību, ne par jaunumu, jo abos ir ietvertas kā pareizas un nepareizas, tā arī primārās un neprimārās apziņas.

Kļūdainas un nekļūdainas apziņas

Šis iedalījums ir pēc apziņu pareizības vai nepareizības attiecībā uz to kas tām parādās, viņu objektu, kas parādās vai ir aptverts, pretēji objektam, kas ir pilnīgi iesaistīts. Tā nekļūdainas apziņas ir kategorija, kas ietver tikai pareizas nekonceptuālas apziņas, tas ir tiešus sapratējus. Visas konceptuālās apziņas ir ietvertas kļūdainās apziņās ciktāl objekta attēls, ko tās aptver, tām parādās kā īstais objekts. Nepareiza konceptuāla apziņa, kā viena kas pieņem, ka skaņa ir paliekoša, un pareiza kas pieņem pretējo, abas ir kļūdainas attiecībā uz objektu, kas tām parādās un tādēļ abas ir klasificētas kā kļūdainas apziņas.

Objekts kas parādās un iesaistītais objekts, nekonceptuālām nepareizām apziņām ir viens un tas pats; tādēļ reiz šāda apziņa ir kļūdaina attiecībā uz iesaistīto objektu, tā ir arī neizbēgami kļūdaina attiecībā uz objektu, kas tai parādās, tādēļ tā ir abējādi – nepareiza un kļūdaina apziņa.

Mentālās un maņu apziņas

Atkal viens pilnīgs iedalījums. Šīs apziņas ir raksturotas attiecībā uz to vai kāda objekta zinātājs ir viens no piecām maņu apziņām – redzes, dzirdes, smaržas, garšas vai taustes- vai tas ir mentālā apziņa. Atšķirība ir, kas abām grupām katrai ir pamatā. Maņu apziņas balstās uz 'neparastas iespējas noteikumu', tas ir fizisks maņas spēks – acs, auss, deguna, mēles, vai ķermeņa maņas spēks – kas ir skaidra viela maņas orgānā, kamēr mentālās apziņas balstās uz mentālās maņas spēku, un tas ir iepriekšējais moments apziņas plūsmā.

Maņu apziņas neizbēgami ir nekonceptuālas, kamēr mentālās var būt konceptuālas vai nekonceptuālas. Mentālie, pašzinātāju un jomu tiešie sapratēji, visi ir nekonceptuālas mentālas apziņas. Secinājumi, pareiza pieņemšana, šaubas utt. ir konceptuālas mentālas apziņas. Konceptuāla apziņa neizbēgami ir mentāla un nevis maņu apziņa.

Izslēdzēji un savācēji prāti

Šis iedalījums, atkal pilnīgs, ir līdzīgs iedalījumam konceptuālās un nekonceptuālās apziņās un paskaidro veidu kā apziņa piekļūst pie sava objekta. Visas konceptuālās apziņas ir izslēdzēji prāti, visas nekonceptuālās ir savācēji prāti. Kamēr konceptuālajos / nekonceptuālajos iedalījumā uzsvars ir uz to, ko apziņa redz, tas ir, vai pats objekts vai objekta attēls parādās apziņai, šeit uzsvars ir uz to, kādā veidā šī apziņa aptver savu objektu.

Tiešais sapratējs ir savācējs prāts tādā nozīmē, ka visi viņa objekta faktori – visas tās lietas, kas rodas ar objektu, pastāv ar to un izbeidzas ar šo objektu – kā objekta individuālās daļiņas (atomi), tā nepastāvība utt. parādās šai apziņai. Tas iesaista savu objektu pozitīvā veidā, neizslēdzot neko. Tomēr, tikai visu šo lietu parādīšanās apziņai nenozīmē, ka tās ir noteikti noskaidrotas; lielākā daļa nav ievērotas domu iejaukšanās un iepriekšējās noslieces dēļ. Piemēram, kad parastais cilvēks redz podu, tā momentānā nepastāvība netiek ievērota spēcīgas iepriekšējās noslieces spēka dēļ lai aptvertu pastāvību un arī tādēļ, ka redz līdzīga veida iepriekšējo un sekojošo momentu savienojumu. Bet ar vingrināšanos ir iespējams ievērot visus šos faktorus, kas parādās tiešam sapratējam.

Doma, savukārt iesaista savu objektu izslēgšanas veidā. Neaptverot objekta visas neparastās īpašības, doma aptver vispārēju attēlu, kas ir tikai izslēgšana; tā piem. doma, kas aptver podu, redz attēlu, kas ir pretējais tam, kas ir nepods. Domai nav precizitātes, vai tas ir zelta pods, vara pods, sudraba pods utt., tos visus redz kā 'pods', viņu kopējā kvalitāte būt podam, ņem virsroku pār viņu daudzajām nevienādajām īpašībām. Doma arī jauca laiku, piem. ja kāds redz kādu un domā, 'To personu es redzēju vakar'. Tādēļ, ka doma darbojas negatīvi vai izslēgšanas veidā, tā nekad nevar uztvert viņas objekta visas neparastās īpašības, kā to var tieša saprašana un tādēļ šī sistēma vērtē tiešo saprašanu daudz augstāk kā domu. Un tomēr, tas nepadara domu nevērtīgu vai par kaut ko, kas būtu nekavējoši un pilnīgi jāatmet, jo doma ir līdzeklis ar ko var izveidot tiešo saprašanu noskaidrot visa tās lietas, kas tagad tai parādās, bet nav ievērotas. Ja tiešo saprašanu atstātu kāda tā ir tagad, tā pati no sevis neuzlabotos, bet uzmanīga domas pielietošana vingrinoties spriešanas procesā, var pakāpeniski novest

tiešo saprašanu pie tās pilna potenciāla, Buddhas stāvokļa. Tanī laikā doma vairs nav vajadzīga, bet pirms šī stāvokļa nav iespējams progresēt bez domas pielietošanas.

Prāti un mentālie faktori

Šis divveida iedalījums ir veids kā raksturot dažādās apziņas funkcijas. Prāts šeit ir sinonīms ar galveno prātu un ir tas, kas zina tikai aptveramā objekta būtību. Prātus pavada mentālie faktori, kas aptver dažādās šī objekta īpašības, ietekmē veidu kādā prāts aptver savu objektu utt. Prātiem un mentālajiem faktoriem, attiecībā uz ikvienu noteiktu objektu, ir piecas vienādības:

1 To pamats ir vienāds; piem., ja galvenais prāts balstās uz redzes maņas, tad arī pavadošie mentālie faktori balstās uz to.

2 Tie uztver to pašu objektu.

3 Tie rodas tanī pašā aspektā; piem., ja redzes apziņa rodas zilās krāsas aspektā, tad pavadītāji mentālie faktori arī ir zilā aspektā.

4 Tie rodas tanī pašā laikā; to rašanās, pastāvēšana un izbeigšanās notiek vienlaikus.

5 Tiem piemīt vienāda substance; kā galvenā prātu atribūts, nevar vienlaikus rasties divi vienu veidu mentālie faktori (piem., nevar rasties divas dažādas jūtas saistībā ar vienu māņu uztveri).

Galvenie prāti ir seši - pieci maņu uztvērēji un mentālie uztvērēji. Mentālos faktoros parasti min piecdesmit vienu, tos iedala sešās kategorijās, lai gan šis saraksts nav pilnīgs. Šīs sešas kategorijas ir:

- 1 vienmēr-esošie
- 2 noteicošie
- 3 tikumīgie
- 4 pamata mokošās emocijas
- 5 sekundārās mokošās emocijas
- 6 mainīgie.

Pieci visuresošie faktori - saukti tā, jo tie pavada katru galveno prātu - ir:

- 1 jūtas - faktors, kas izjūt objektu kā patīkamu, sāpīgu vai neitrālu
- 2 pazīšana - kas aptver objekta neparastās pazīmes
- 3 nolūks - kas virza prātu uz objektu
- 4 mentāla iesaistīšana - kas virza prātu uz attiecīgo novērojamo objektu
- 5 saskare - kas ir pamats no kā rodas patīkama, sāpīga vai neitrāla sajūta

Pieci noteicošie faktori ir:

- 1 cenšanās
- 2 novērtēšana
- 3 uzmanība
- 4 stabilizācija
- 5 gudrība

Ja viens no šiem faktoriem ir iesaistīts, tad visi pieci ir iesaistīti, lai gan šie pieci nepavada visus prātus, tie pavada tikai visus tikumīgos prātus.

Pārējās mentālo faktoru kategorijas nefunkcionē kā vienlaicīga vienība, tādā veidā kā to dara pirmās divas.

Vienpadsmit tikumīgie faktori ir:

- 1 ticība
- 2 kauns
- 3 apmulsums
- 4 nepieķeršanās
- 5 beznaids
- 6 beznezīga
- 7 cenšanās
- 8 lokāmība

- 9 apzinība
- 10 nosvērtība
- 11 nekaitība

Šie faktori nekad nevar darboties vienā laikā ar ierašām (emocijām), pamata vai sekundārajām. Lai gan ir iespējams visiem vienpadsmit faktoriem darboties vienlaicīgi, bet tas tā nenotiek vienmēr. Šis Sautrāntikas apgalvojums atšķiras no Vasubandus sistēmas, kas saka, ja viens faktors darbojas tad to dara arī visi pārējie.

Sešas pamata mokošās emocijas:

1. vēlmes
2. dusmas
3. lepnums
4. neziņa
5. šaubas
6. sakropļoti uzskati

Divdesmit sekundārās mokošās emocijas:

1. kauslīgums
2. atriebība
3. nežēlība
4. spīts
5. skaudība
6. sīkstulība
7. uzbudinājums
8. izlikšanās
9. noslēpumainība
10. miegainība
11. neticība
12. slinkums
13. aizmāršība
14. neuzmanība
15. augstprātība
16. negodība
17. bezkaunība
18. necieņa
19. neapzinība
20. izklaidība

Visām pamata emocijām nav iespējams darboties vienlaicīgi, piem. ja vēlme darbojas, tad nebūs ienaidis un otrādi. Tā arī ar sekundārajām emocijām, tās no vēlmju tipa, kā skaudība, nebūs kopā ar dusmu tipa, kā apvainošanās. Lai gan tā paša tipa primārās un sekundārās emocijas, kā dusmas un kauslīgums, var darboties vienlaicīgi, bet tas nav nepieciešams.

Četri mainīgie faktori ir:

1. miegs
2. nožēla
3. izpēte
4. analīze

Šie faktori ir mainīgi tādā nozīmē, ka tie var būt tikumīgi vai netikumīgi, atkarībā no motivācijas, kas tos piespiež tādiem būt.

Studējot 'Apziņu un Zināšanu' var uzzināt kādi ir dažādie prāta veidi un arī kādus prāta veidus ir vēlams attīstīt un kādus atmet. No tā var izprast kādā stāvoklī prāts ir patreiz, un kādā to eventuāli var pārveidot. Pieņemot šo mācību kā pamatu, ir daudz nozīmīgāk nodoties tālākām studijām par dažādām prāta pārveides pakāpēm, kā arī nopietni pievērsties prāta pārveidei.

*Tulkoja uz latviešu valodu Jānis Balodis
Austrālijā
2005. gada janvārī*